

¿El sistema electoral vigent, expressa fidelment l'opinió política del nostre país?

En aquesta ocasió, a tocar d'unes eleccions que seran municipals al Principat de Catalunya i municipals i autonòmiques a la resta de l'Estat, incloent-hi el País Valencià i les Illes, pot ser oportú portar a les nostres pàgines un estudi

electoral. Les eleccions són una mostra del comportament social de les persones. A més, condicionen en alguna mesura la conjuntura social immediata. En aquest treball, els autors ens ofereixen els resultats d'una recerca aplicada

al Principat de Catalunya, des de la perspectiva de la psicologia experimental. Això els porta a una sèrie de conclusions tant de l'espai polític català com del sistema electoral vigent.

40 (304/Volum 3/maig 1983)

ciència 27

Els resultats electorals són sotmesos a tota classe d'anàlisis per tal d'esbrinar l'estat de l'opinió política en un moment determinat, el de les eleccions. La multiplicitat d'anàlisis possibles i la diversitat de les interpretacions palesen clarament la dificultat d'aquesta qüestió. La nostra intenció és analitzar-la des del punt de vista psicològic, tot remarcant les dificultats i les limitacions de la interpretació dels resultats electorals. No entrarem en consideracions polítiques sobre la bondat dels diversos sistemes electorals, ni sobre valoracions de les diferents concepcions de la democràcia, ni sobre la mateixa democràcia. El nostre punt de partida és: mesurar les opinions polítiques d'una gran població determinada és un procediment psicòmetricament complex i econòmicament molt costós, per això val la pena aprofitar les eleccions com a mesura. D'ací el problema: ¿fins a quin punt expressen els resultats electorals l'estat de l'opinió pública?

No hi considerarem els possibles errors provinents d'irregularitats delictives, tals com les tupinades, els vots falsejats, la manipulació del cens, etc. Ni els errors sistemàtics derivats de no disposar d'un Estat propi i per contra formar-ne part de tres o quatre (l'italià, també?), cosa que fa que al nord es voti amb el sistema francès i al sud amb l'espanyol, o que un resident andorrà a la Seu d'Urgell, indistingible de la resta de la població, no pugui votar-hi, i sí, per contra, un resident nascut tan lluny com Canàries. I no hi pugui votar la darrera onada immigratòria, l'africana, la més pobra.

Suposarem, doncs, que som en un país normal. Els ciutadans tenen opinions polítiques, opinions que són "remenades" durant la campanya electoral pels partits polítics, i finalment els ciutadans voten. Per això considerarem, breument, que són les opinions polítiques, que són els partits i com podem homogeneïtzar i mesurar les opinions a partir dels vots

emesos. Finalment, ho aplicarem al(s) nostre(s) país(os), i haurem de recordar, ai las!, que som un país anormal, o, si voleu, peculiar, o, si més no, més complicat que la resta.

De les opinions a les actituds

Una opinió és un judici, un "concepte que hom té d'una cosa qüestionable" (Fabra *dixit*). Remarquem els dos extrems: és un judici i un judici qüestionable, és a dir, no és una "veritat" establerta científicament. Que la suma dels angles d'un triangle fa 180° no és una opinió, per contra, que el català és una llengua inferior (al francès, al castellà), sí que és una opinió. Per tant tenim opinions polítiques, religioses, socials, futbolístiques, però no tenim opinions matemàtiques o físiques. Cosa que no vol dir, això darrer, que no tinguem opinions sobre les matemàtiques, la física nuclear o la medicina moderna.

La recerca científica a mesura que avança va destruint els falsos judicis sobre les coses, en definitiva, només deixa, convenientment purificats, els judicis que es mostren resistents al sistema estandarditzat de qüestionament que és el mètode científic. D'ací que, teòricament, a mesura que avancés el coneixement científic haurien de recular les opinions. Però això no és rigorosament cert, malauradament. I si no, mireu de raonar científicament amb un bunker-barraquista sobre la catalanitat, o no, de l'apitxat valencià.

Les opinions polítiques, com les socials, es refereixen a coses o fets propers a la gent, a coses o fets que ens comprometen emocionalment. Ningú no se sent emocionalment implicat en l'existència o no de Transplutó. Per contra, pràcticament tothom està en un punt entre el "a favor" o el "en contra" de l'avortament, i això més o menys visceralment. Els

temes controvertits constitueixen els objectius de les opinions: política, religió, art, delinqüència, sexualitat, etc. Aquestes opinions són poliformes ("la vida és sagrada", "és perillós avortar", "si es legalitza l'avortament tothom ho farà, i així s'acabarà la humanitat") i habituals i aproximadament constants en una persona determinada.

Una opinió habitual, "el català és una llengua inferior", és la part intel·lectual o cognitiva d'una actitud, en aquest cas una actitud anticatalana. Una actitud és una disposició valorativa, positiva o negativa i difícil de canviar, sobre una persona, cosa, fet o situació. Ultra el component cognitiu ("el català és correcte a l'àmbit familiar", "no serveix per fer ciència"), les actituds presenten un component afectiu o emocional (enrabiar-se per sentir parlar en català en públic) i un component conductal o conatiu (demandar que no es parli en català en públic, i/o negar-se a aprendre'l).

Aquesta barreja indissoluble de creença + emoció + tirat a l'acció és explosiva. Des de les discussions acalorades, fins a les guerres, passant per tots els graus intermedis, tot demostrant que som animals emocionals més que racionals. D'ací que percebem la ciència com a "freda", com a destructora d'opinions només basades en l'emoció. D'ací la importància de la propaganda (comercial, política, religiosa) o art del canvi massiu d'opinió, i de l'estudi de les ideologies, entenen per ideologia l'organització jerarquitzada d'un conjunt d'actituds.

Origen i canvi d'actitud

Les actituds s'originen, es mantenen i es canvien com a conseqüència de les relacions interpersonals. Els altres ens diuen coses, ens informen (cognitiu), ens agraden o no (afectiu) i ens obliguen a fer coses (conatiu) bé perquè els volem

per Lluís García Sevilla, Carles Muntaner i Ferràn Balada

Els autors són del departament de psicologia mèdica de la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma de Barcelona. Diversos membres d'aquest departament estan interessats, de fa temps, en temes de psicologia política i social. Van col·laborar al

número 11 de (ciència). Estudien les dimensions polítiques catalanes, havent adaptat i recreat un qüestionari d'actituds polítiques. També estudien les actituds dels psiquiatres, i treballen en les causes de la delinqüència, la selecció i avaluació de la poli-

cia, el xoc cultural dels immigrants, la conducta sexual i de la parella, i en diversos aspectes del bilingüisme diglòssic, especialment mirant d'explicar, mesurar i revertir el comportament diglòssic.

(ciència 27

maig 1983/Volum 3/305) 41

imitar de grat o bé perquè ens obliguen de força, i aquestes coses ens poden agradar o no (afectiu). Si ens han agradat les tornarem a fer (conatiu) i si no ens han agradat mirarem d'evitar-les (conatiu). I així indefinidament. Segons la nostra manera de ser, la nostra personalitat, aquest procés ens afectarà diferentment. Així, els homes tenen més tendència a les actituds dures, o blanc o negre, que les dones.

Evidentment, els interessos materials són fonamentals en les relacions interpersonals. L'obrer que és despatxat perquè el seu lloc serà ocupat per una dona o per un immigrant d'un altre Estat pot generar una actitud masculista ("les dones no treballen bé") o xenofòbica ("aquests moros no saben treballar") per tal de defensar la seva feina. Actituds compartides pel seu patró, ja que els paga

menys a causa "que les dones i els moros no rendeixen tant". Semblantment, un funcionari dependent de Madrid, o de París, no es catalanitza perquè els diners li arriben d'allà. Per la mateixa raó, els capellans són més proclius al catalanisme i a l'autonomisme, perquè els diners els arriben d'ací.

El canvi d'actitud és màxim en el cara a cara, com més gran és la interacció entre les persones. Fa més, respecte al canvi, assistir a un míting que llegir la mateixa informació que hi seria donada. La mateixa televisió no tindria quasi eficàcia si entre ella i la gent no es trobessin els militants (polítics o religiosos) que, interactuant amb ella, convencen la gent. Així doncs, xerrar, discutir, experimentar situacions, viure, en definitiva, genera les actituds i les canvia, o les enforteix. L'atractiu de les persones hi fa

molt, perquè actua sobre el comportament emotiu i aquest no és susceptible de ser raonat, destruït per la raó.

Els partits polítics

La base dels partits polítics és l'atracció mútua dels seus integrants. I no ens referim a l'atractiu físic, justament. Excloent-hi l'atractiu físic, les variables principals de l'atracció interpersonal són: l'*aprovació* (que ens afalaguin, que aprovin els nostres actes, que ens trobin correctes, bé, etc.), la *semblança* (en llengua, educació, actituds, classe social, personalitat, religió, etc.) i la *proximitat espacial*, òbviament. Si filem prim podem concloure que la semblança suposa

una aprovació implícita, és a dir, si mantenim una actitud pro avortament i una altra persona ens demostra la mateixa actitud, de fet ens dóna la raó, ens aprova.

Essent els humans molt sensibles a l'aprovació, no és d'estranyar que aquells qui tenen unes fortes actituds en un camp determinat s'agrupin com una funció directa de la proximitat. L'agrupació significa suma d'actituds al voltant d'unes actituds bàsiques comunes. D'altra banda, com que els partits polítics són dins la lluita política de cada dia, van generant opinions davant els fets nous. A les democràcies occidentals són els partits els principals generadors de l'opinió política. Els polítics acostumen a tenir l'opinió que els partits recullen l'opinió política, però que no la creen. Van tan errats com la majoria dels ciutadans dels països occidentals que creuen que tots els polítics són uns estrofolles. El ciutadà no pot experimentar totes les noves situacions que es presenten. Per exemple, un mascle no pot ni somiar a avortar. Els ciutadans fan seves les opinions dels seus partits preferits, d'aquells partits que senten en substància que comparteixen les actituds més bàsiques. Els partits, al seu torn, no sols creen opinió, sinó que també n'exemplen el ventall. És el desplaçament cap al centre. La majoria de la població no és ni avortista ni anti-avortista, sinó que se situa en algun punt mitjà entre aquests extrems. I així en totes les qüestions. Per això els partits de centre són majoritaris, per això els partits tendeixen a dominar el centre, cosa que origina més o menys incoherència entre totes les seves opinions. Per això el ciutadà ha "d'ensumar" i endevinar el seu partit. Per això els partits s'enfonsen quan el seu ventall és tan ampli que hi cap tothom, cosa que comporta una gran incoherència: no es pot anar a favor i contra l'avortament alhora. Així, el votant cal que triï aquell partit amb el qual es trobi d'acord en les

seves actituds polítiques més bàsiques.

Hem dit que no és certa l'opinió que tots els polítics són uns estrofolles. Aquesta opinió es deriva de l'observació que els polítics canvien d'opinió, i això és constatable perquè les seves opinions resten escrites en diaris, documents, etc. Però els polítics viuen immersos de ple dins les maquinàries que generen l'opinió política, els partits. I si bé els partits cap enfora augmenten el ventall d'opinió, de cap endins l'homogeneïtzen tot combatent la incoherència. Val la pena, en aquest sentit, comentar uns experiments, ja molt antics, sobre el consens. ¿Què passa quan un home està en minoria dins un grup? La situació d'estudi era ben senzilla: l'experimentador presentava, a un grup, dues línies de diferent longitud i demanava als membres que diguessin quina era la més llarga. De fet, tot el grup, fora d'un únic individu, estava confabulat amb l'experimentador per dir, contra tota evidència, el contrari del que observaven, és a dir, deien que la línia curta era més llarga que l'altra. L'individu *ingenu* que responia segons el que veia, era el subjecte de la prova.

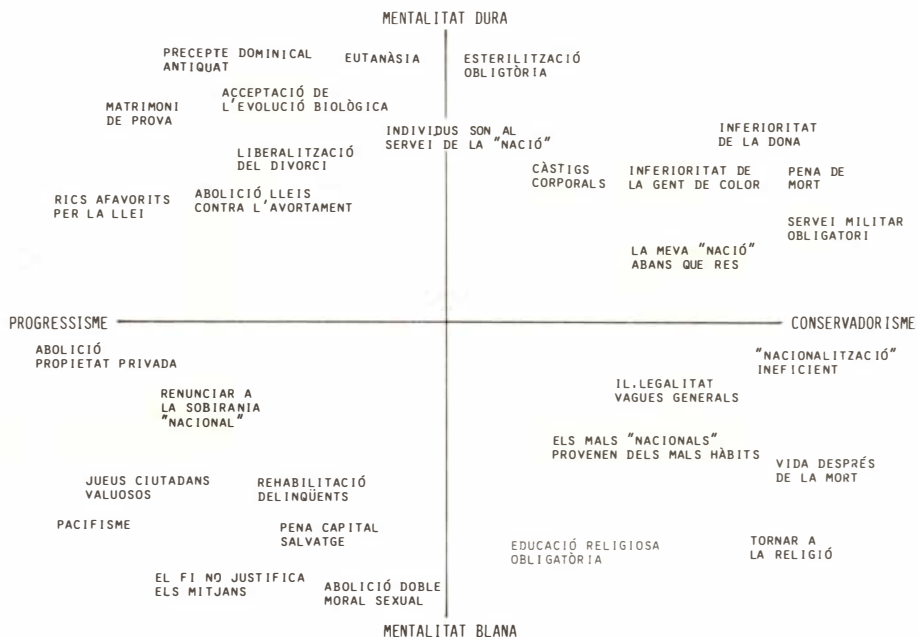
Els resultats experimentals són escruixidors i mostren ben clarament que el subjecte en minoria tendeix a doblegar-se als "errors", intencionats, de la majoria del grup. Només el dinou per cent dels subjectes en minoria van mantenir les seves opinions, vertaderes, davant de tot el grup. La resta de subjectes (81%) es van sotmetre, en major o menor grau, a la pressió del grup. En doblegar-se a l'opinió majoritària, els minoritaris deien coses que probablement l'amable lector reconeixerà: "Es curiós que cedeixi encara que sàpiga que allà hi ha una pressió"; "Sentia que m'era indispensable respondre correctament (juntament amb la majoria), però, per escrúpols, no podia respondre com ells"; "No volia apartar-me del grup, no desitjava semblar un beneït"; "Em vaig reprotxar no tenir força en les meves conviccions.

Tenia un sentiment de culpabilitat i de ràbia contra mi mateix per no haver actuat totalment a consciència". És, doncs, més fort el desig de continuar dins un grup que les pròpies conviccions. Al començ, el subjecte en minoria nega fins i tot la discrepància de parers, després l'assumeix tot explicant-la d'una manera no gens convincent, fins i tot per a ell. Finalment situa el conflicte en ell mateix, és a dir, té una mala disposició per reconèixer que la majoria va errada, tot acabant per dubtar d'ell mateix: "Em sembla que tinc raó, però el cor em diu que estic errat, perquè dubto que tanta gent pugui anar errada i només jo tenir raó." El component afectiu ha capgirat el component cognitiu, en aquest cas contra tota evidència empírica.

Estudiem l'experiment contrari. Ara el subjecte que fa els errors intencionats és el confabulat amb l'experimentador, mentre que la resta del grup respon *ingenuament* la veritat. "Al començ van rebre amb incredulitat les estimacions del dissident. A les proves posteriors hi va haver somriures i comentaris improvisats. Com més anava l'experiment, el grup va ser presa de rialles contagioses i de vegades incontrolables." Els de la majoria van confessar: "Em vaig sentir molt sorprès en sentir que una persona dissidia en una cosa que jo creia un fet indiscutible. Em semblava que aquella persona intentava fer una broma estúpida, cosa que em va molestar. Després vaig experimentar un menyspreu compassiu." I un altre: "Les diferències de grossària eren evidents i el desacord de vegades semblava immoral i d'altres causat per una anormalitat en la percepció. Aquests desacords no van afectar el meu judici de cap manera. Em sentia molest pel constant desacord amb el meu judici." La veu de la majoria.

I aquestes tàctiques són les usades, sense adonar-se'n, pels partits polítics al seu si, als parlaments i als mitjans de comunicació de masses.

FIG. 1.
Posició d'una sèrie d'opinions polítiques respecte al sistema de coordenades conservadorisme duresa mental (d'Eysenck, 1975). Remarquem que el mot "nació" i els seus derivats, els hem posat entre cometes per indicar que a la figura original el mot "nació" és intercanviable amb el d'"Estat" (nota dels autors).

ciència 27

Mesura de les actituds polítiques

Davant tanta complexitat d'aquesta qüestió sembla impossible poder trobar sistemes de mesura fiable, perquè d'una banda les actituds possibles són moltes, tantes com objectes, positives i negatives, els generadors d'opinió muden contínuament i la gent no confia fàcilment els seus pensaments més íntims. Per tot això els psicòlegs experimentals ens inclinàrem per mesures objectives, no falsificables pel subjecte, d'actituds molt concretes. Per exemple, mesurar el canvi del diàmetre de la pupila, i/o l'acceleració del ritme cardíac, i/o la tensió muscular (tots ells integrants de les reaccions emocionals) davant la presentació d'un estímul relacionat amb l'actitud en qüestió. Aquest és un procediment lent i costós. Una altra aproximació seria mesurar una conducta oberta, el component conatiu d'una actitud. Per exemple, fa anys es va mesurar a diverses ciutats europees l'actitud dels seus habitants vers uns quants estereotips nacionals. Un cotxe, sempre el mateix però cada vegada amb diferents distintius nacionals ben visibles (plaques, banderes), es parava el primer davant d'un semàfor en vermell, i quan aquest es tornava verd no arrencava fins que el cotxe del darrera feia sonar el clàxon. Es mesurava el temps que trigava a sentir-se la claxonada, temps que era interpretat com inversament proporcional a una actitud negativa. Els australians van ser els més tolerats a totes les ciutats. Vam pensar repetir l'experiment amb distintius de "Països Catalans", "Euskadi" i "Castella" a diverses ciutats de la Península en temps de "l'anterior cap de l'Estat", però hi vam renunciar, i no per manca de diners, sinó per la perillositat. Les votacions són també una conducta oberta, no falsificable perquè el subjecte estudiat vota en secret i dins un context que no és experimental. D'altra banda, aquestes conductes són quantificables i

són quantificades molt escrupolosament mitjançant el recompte de vots. A més a més, hi participa molta gent. El problema principal és que la conducta de votar s'adreça a objectes molt complexos: els partits polítics.

L'espai polític

Aquesta complexitat dels partits és, en definitiva, la complexitat de les opinions polítiques i socials. Aquestes opinions, tradicionalment, s'han arrelat al llarg d'una única dimensió anomenada dreta-esquerra. Fa prop de quaranta anys els psicòlegs van començar a estudiar empíricament les agrupacions i dimensions de les actituds polítiques i socials. Ja intuïtivament és fàcil d'acceptar que certes actituds estan íntimament relacionades amb d'altres. D'ací l'escalabilitat i la dimensionabilitat. L'arma matemàtica d'aquests estudis ha estat l'anàlisi factorial, procediment matemàtic que redueix un espai de n vectors, les actituds expressades com a opinions habituals, en un espai de k dimensions que poden ser ortogonals (creuades en 90°) o bé obliques.

Els estudis han mostrat una i altra vegada que l'espai de les actituds polítiques i socials cal que sigui definit, com a mínim, per dues dimensions. Ultra la tradicional dreta-esquerra, o més en general conservadorisme-progressisme, cal una altra dimensió, més o menys ortogonal. Eysenck va anomenar aquesta altra dimensió duresa mental, amb un ex-

trem "dur" i un de "tou". Aquestes dimensions serien independents entre elles (ortogonals), i podrien ser representades com els dos eixos d'un espai de dues dimensions. Dins aquest espai pot ser col·locat qualsevol partit, sindicat, opinió política, etc., a partir de les coordenades resultants de les mesures sobre les dues dimensions (Figura 1).

El conservadorisme

La dimensió que emergeix com la més potent dels estudis sobre actituds és el conservadorisme-progressisme. És, potser, l'única dimensió acceptada i reconeguda pràcticament per tothom des de la revolució francesa. És la dimensió, d'altra banda, que més fàcilment lliga amb els estudis econòmics i sociològics. A l'extrem conservador d'aquesta dimensió se situa la ideologia dels qui s'oposen a les innovacions que semblen amenaçar l'ordre social establert, essent partidaris, per exemple, de la propietat privada de les grans empreses.

L'extrem progressista d'aquesta dimensió és conformat per la ideologia dels qui volen un canvi de dalt a baix de les institucions establertes, essent partidaris, per exemple, de l'abolició de la propietat privada. El conservador "pur" es caracteritza pel dogmatisme religiós, essent partidari de la dreta política, intolerant amb els grups minoritaris, defensor de les regles socials estrictes i dels càstigs, tenint tendència a considerar dolent el

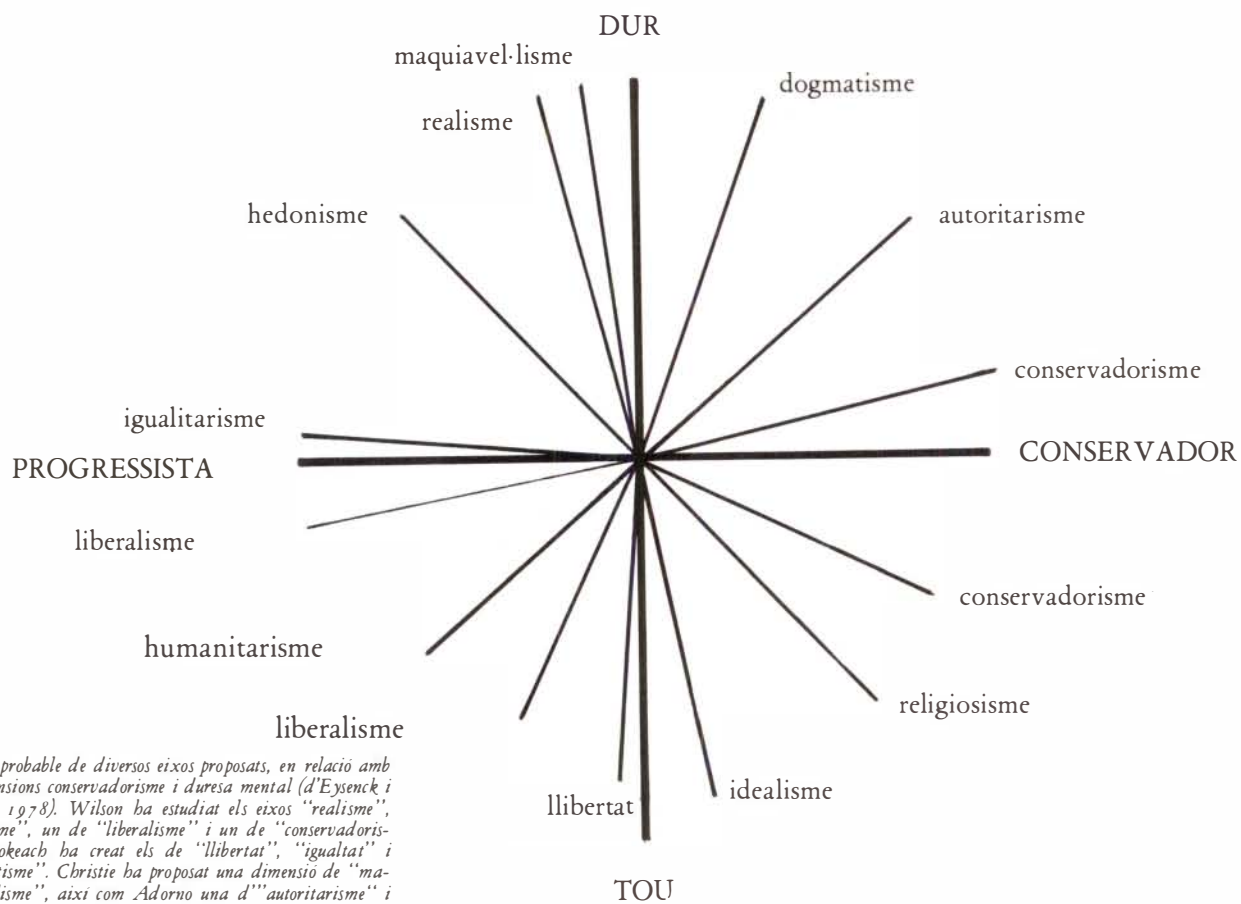

FIG. 2. Situació probable de diversos eixos proposats, en relació amb les dimensions conservadorisme i duresa mental (d'Eysenck i Wilson, 1978). Wilson ha estudiat els eixos "realisme", "idealisme", un de "liberalisme" i un de "conservadorisme". Rokeach ha creat els de "llibertat", "igualtat" i "dogmatisme". Christie ha proposat una dimensió de "maquiavel·lisme", així com Adorno una d'"autoritarisme" i Ferguson una de "religiosisme".

plaer, amb preferències per l'art, la moda i les institucions convencionals, i oposat al progrés científic. Just al contrari hi hauria un progressista "pur".

En línies generals, el nivell socio-econòmic d'una persona predetermina la seva situació al llarg d'aquesta dimensió, però amb importants matisos. Aquests provindrien de l'existència de dos conservadorismes: l'econòmic i el social. El conservadorisme econòmic, amb extrems en les actituds oposades de l'organització socio-econòmica, capitalisme contra socialisme, es relacionaria directament amb la classe social. El conservadorisme social fa referència a les actituds sobre el sexe, la raça, la religió, els càstigs, etc., tenint com a principal correlat sociològic l'edat. Així, com més edat més conservadorisme, més tradicionalisme. El grau de conservadorisme econòmic seria la resultant de l'adaptació d'un individu a la seva situació socio-econòmica, mentre que el grau de conservadorisme social tindria una base biològica: la tolerància a l'ambigüitat, tolerància que minvaria amb l'edat.

La interrelació de tots dos conservadorismes és prou interessant. La classe obrera, si bé és més progressista econòmicament que la classe mitjana, és més conservadora socialment que aquella. És la paradoxa del socialisme, tal com l'anomena Eysenck. Si la voleu experimentar, aneu a l'estiu en una platja de les usades per la classe obrera, per exemple la del Prat de Llobregat, i mostreu-hi conductes i actituds permissives refe-

rents al sexe. Aneu amb compte, perquè no hi sereu gens apreciats. Per contra, si aneu en una platja nudista de la Costa Brava no confesseu que voteu un partit d'esquerra-esquerra, perquè no quedaria "fi".

La duresa mental

Dins qualsevol agrupació política (partit, sindicat, etc.) hi ha persones que assumeixen sense embuts la ideologia del grup, serien els del "morro fort", els del "cap dur". Per contra, també hi són les persones que són just al contrari de les anteriors. Entre aquests dos caps es podrien col·locar la resta dels membres del grup. Aquest *continuum* forma el segon factor o dimensió de les actituds polítiques. A la nostra llengua, *dur* figuradament significa "difícil d'impressionar, d'influir" i *tou* "que cedeix fàcilment, condescendent, dòcil". Com hem dit, aquesta dimensió o factor de duresa-tovor mental seria ortogonal amb el conservadorisme-progressisme, serien independents entre ells.

Aquesta segona, en importància, dimensió fa referència a característiques de personalitat. Per això va ser descoberta més tard, quan la tecnologia psicològica ha permès l'estudi científic de la personalitat. Ja des del començament, receradors tals com Adorno i els seus col·legues de Berkeley, fugitius del nazisme, van atribuir a trets de personalitat

l'autoritarisme, la cruessa de certes pràctiques polítiques. El dur mental és cínic, realista, pessimista, hostil, paranoic, maquiavèlic, just el revers del tou mental. Són durs mentals els extremistes i radicals de qualsevol opció política. I hi ha opcions dures, radicals, *per se*. Si us plau, i incidentalment, no feu cas dels traductors que fan equivalent el nostre mot "radical" de l'homògraf anglès, que normalment hauria de ser traduït per "progressista". Doncs bé, el correlat sociològic de la duresa mental és la masculinitat: els homes són més durs que les dones. D'altra banda, i dins el mateix partit polític, els obrers són més durs que els no-obrers. Potser aquesta major duresa dels obrers i el seu major conservadorisme social i progressisme econòmic siguin les causes de l'escissió PCC del PSUC.

L'espai bidimensional

Aquest darrer exemple ens alligona ben clarament sobre les possibles interpretacions unidimensionals, simplistes, dels vots. Si una persona deixa de votar el PSUC per votar el PCC, o viceversa, això no significa just un gir a l'esquerra, o a la dreta, sinó també un canvi en duresa. El corollari és senzill: el sistema electoral vigent no permet discriminar si un canvi de vot així implica: *a*) un canvi en l'eix conservadorisme, *b*) un canvi en l'eix duresa, *c*) un

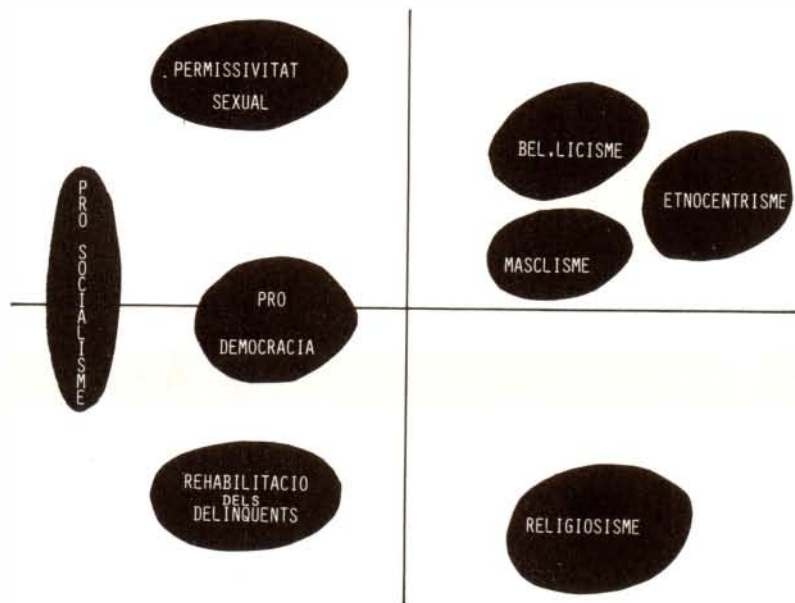
canvi en tots dos eixos. Caldria votar amb dues paperetes, i dues urnes, una especificant un grau de conservadorisme i l'altra un grau de duresa. D'aquesta manera podríem entendre el sentit del canvi de vot.

Aquest espai bidimensional pot ser definit, i de fet es fa, a partir d'altres eixos. En qualsevol cas continua essent un espai tot i necessitar dues coordenades per definir un punt, i en els sistemes electorals vigents només en disposem d'una, una urna, un vot. La figura 2 mostra les principals alternatives. Els eixos poden ser girats 45° tot esdevenint les dimensions religiosisme-hedonisme contra humanitarisme-autoritarisme. Aquests eixos podrien ser explicats a partir de característiques de la intel·ligència. D'altra banda, hi podem observar altres dimensions adduïdes com a alternatives a la duresa mental: el realisme, el maquiavel·lisme, el dogmatisme, i alguna de les seves antagonistes toves. Així mateix, s'hi pot observar la solució de Rokeach, basada en la jerarquització dels valors socials, amb els components principals de la llibertat i la igualtat.

Aquest espai bidimensional es mostra consistent amb diferents metodologies i en diferents països. La figura 3 resumeix les coincidències entre mostres de poblacions dels Estats Units d'Amèrica, Alemanya, Anglaterra i Japó.

Remarquem que les actituds religioses són conservadores toves, tant si fan referència al cristianisme com al sintoisme, els progressistes-tous creuen que els delinqüents no han de ser castigats, sinó rehabilitats, els conservadors durs defensen la superioritat del mascle, de la pròpia raça i creuen que la guerra és inherent a la natura humana, i els progressistes durs mantenen la idea que cal liberalitzar les conductes sexuals i les relacions familiars. No hem de confondre l'eix duresa-tovor amb l'èmfasi. Un hom pot distingir en una actitud l'objecte (l'avortament), la direcció (a favor o en

FIG. 3.
Posició general de les vint subcategories de la ideologia conservadorisme-progressisme a quatre països (de Dator, 1969).

contra) i la intensitat (molt, moderadament, poc a favor, en contra). Aquest darrer aspecte constitueix l'èmfasi. Una persona d'ideologia religiosa (conservadora tova) pot ser molt èmfatica en la manifestació de les seves actituds, mentre que una persona d'ideologia autoritària (conservadora dura) pot presentar les seves actituds d'una manera poc o no gens èmfatica.

El nostre espai polític encara és més complicat

L'espai bidimensional tot just comentat s'ha evidenciat a partir d'estudis fets a països caracteritzats per la industrialització i per posseir un Estat nacional propi. Sembla que als països amb societats agrícoles i pre-industrials no existiria l'eix conservadorisme, com si aquest eix fos la transducció actitudinal del desenvolupament, del canvi social accelerat. En aquelles societats només s'enfrontarien "durs" contra "tous", variables de personalitat, sense diferències en conservadorisme-progressisme. El nostre país conté una societat industrialitzada i, per tant, hem d'esperar trobar-hi un eix conservadorisme*, però la nostra societat sí que pateix una problemàtica, malauradament, ben nostra: l'opressió nacional. Davant un fet tan evident i quotidià i que, si us plau per força, tenyeix tota actuació política dels ciutadans del nostre país, neces-

sàriament ha de generar actituds diverses en els diferents individus. Aquestes "posicions preses" poden anar des de negar el fet ("no hi ha opressió nacional") fins al separatisme polític ("independència"). No és d'estranyar, doncs, que alguns dels nostres polítics, i molta gent, només reconeguïn com a única dimensió política una de sucursalisme-nacionalisme, o centralisme-regionalisme o castellanisme (francesisme)-catalanisme, etc.

El lector ja haurà sospitat fa estona que potser ens calen tres paperetes per votar: una per al conservadorisme, una altra per a la duresa i una altra per a ¿...?. Sí, som un país anormal. A Anglaterra no hi ha un partit liberal "normal" al costat d'un de "convergent", ni al Japó no coexisteixen un Partit Socialista Japonès amb partits socialistes sobirants a cada illa, com passa ací a Mallorca i a Menorca, i ni tan sols a Madrid no disposen d'una espècie de Nacionalistes d'Esquerra que faci la guitza als partits socialistes "normals" i d'esquerra. A causa de votar amb una única papereta i de considerar només una única dimensió (bé la conservadorisme, bé la sucursalisme), després de les eleccions-80 al Parlament del Principat es va originar una curiosa polèmica entre "ha guanyat el nacionalisme" enfront de "hi ha hagut

* I un eix de duresa mental, tal com mostren alguns estudis d'actituds polítiques basats en resultats electorals catalans, encara que els eixos resultants siguin anomenats d'altra manera (vegeu R. Virós).

un tomb a la dreta". Molta gent, però, percebia que la victòria havia estat per als nacionalistes de dreta o dreta nacional.

Si, ultra només votar amb una papereta, la majoria dels nostres polítics just parlen d'una única dimensió, o bé dreta-esquerra o bé sucursalisme-nacionalisme, tot minimitzant les diferències intuïdes en duresa mental, ¿com podem esperar una entesa política fonda, sense reduccions simplistes? Certament el nostre país és un país de característiques sociològiques i històriques europees, però alhora som la minoria nacional, o nació sense Estat, més important, i de molt, d'Europa Occidental. Per això les dimensions polítiques europees ens serveixen sempre que les adaptem a la nostra peculiar situació. Els estudis psicològics ens poden ajudar, perquè els estudis polítics que normalment s'han fet a casa nostra, bé històrics bé sociològics, han tendit a simplificar la realitat per raons metodològiques. En tots dos tipus d'estudi és possible, i de vegades necessari, fer un reduccionisme economicista. És a dir, explicar els fets polítics a base de l'organització de la producció, la distribució i el consum de les mercaderies, amb tots els problemes que això comporta: propietat dels mitjans de producció, destinació de la plus-vàlua, etc. A partir d'aquest reduccionisme economicista no es pot explicar satisfactoriament fets ben objectius com la llengua, senzillament perquè la llengua no és una mercaderia. I no sols la llengua, sinó també una bona part d'allò que anomenem "cultura". I justament la llengua i la cultura són els trets distintius de la nostra personalitat nacional, i això no sols per ser-ne els més importants, definidors i nacionalitzadors, sinó també per ser els únics que encara servem, després de la pèrdua de les lleis, les institucions originàries, etc. A causa d'aquest reduccionisme i de la necessitat d'explicar el nacionalisme es pot sentir afirmacions

tan oposades, però "deduïdes" dels mateixos principis, com "el nacionalisme és un invent de les classes dominants" o "només els partits d'esquerra són vertaderament nacionalistes".

La qüestió fonamental és: ¿hi ha un espai polític nacional i propi dins les nacions dominades? La resposta donada per l'anàlisi economicista és negativa, per la senzilla raó que un Estat modern és, abans de tot, una organització econòmica, un mercat, més o menys interdependent d'altres Estats, d'altres mercats. El corollari d'aquesta resposta és que un Estat hauria de tenir tants partits polítics d'àmbit estatal com ideologies representatives d'interessos socio-econòmics. Però hem vist que el determinant econòmic és un determinant remot. Per això, i per respondre la qüestió, cal plantejar-la en termes del determinant pròxim, això és, les actituds polítiques. Nosaltres estem convençuts que aquest espai polític nacional existeix, i això és el que mirarem de mostrar. És a dir, esperem trobar una tercera dimensió o factor independent dels altres dos (conservadorisme i duresa). Aquest tercer factor podria ser anomenat "nacionalisme-dependència", i aniria des de la negació de l'opressió nacional fins a la ideologia separatista. Si això és cert, no bastarien dues dimensions per catalogar les ideologies polítiques del nostre país, sinó un espai de tres dimensions, de manera que seria possible l'existència de dues agrupacions polítiques iguals en conservadorisme i en duresa mental, però diferents en la tercera dimensió, nacionalisme-dependència.

El mateix professor Eysenck ens va suggerir que potser no trobaríem una tercera dimensió, sinó que en trobaríem dues per als partits catalans i/o per als electors catalans, i dues més per als partits "estats" i/o per als electors "no-catalans". Cosa que ens complicaria més la vida, i ja la tenim prou complicada, perquè ens obligaria a votar, el dia que

fos modernitzat el sistema electoral, amb quatre paperetes! Si abans no havíem solucionat els nostres problemes.

De l'espai a l'hiperespai polític

Els nostres estudis exploratoris encara no ens permeten concloure res de moment, però permeten plantejar els problemes que ens esperen. Ara estudiem el sistema de classificació, l'univers polític, d'una mostra d'estudiants universitaris. El mètode ha estat ben senzill: hem fet classificar 14 organitzacions polítiques (13 partits i un sindicat) a partir de 26 adjectius (13 parelles antagòniques) dels usats dins les campanyes electorals: autogestionari, autoritari, coherent, conservador, demòcrata, dependència internacional, desorganitzat, dirigista, dretà, electoralista, elitista, espanyolista, esquerrà, feminista, incoherent, idealista, independència internacional, masclista, militant, nacionalista català, organitzat, pacifista, popular, pragmàtic, revolucionari i violent.

Aquestes dades són en realitat una relíquia, ja que són d'abans de les primeres eleccions democràtiques espanyoles. En aquell temps ni el PSC s'havia unit al PSOE, ni la CDC s'havia coaligat amb la UDC. Les dades són doblement atractives: pel desapassionament de la distància temporal i per la no fusió dels protagonistes principals de la política del Principat. Les agrupacions polítiques classificades han estat: AP, CDC, CNT, FN, LCR, MCC, PCE (i), PSAN, PSC (C), PSOE, PSUC, PTE, UCD i UDC.

Els resultats, provisionals, ens mostren un potent eix conservadorisme-progressisme, un segon eix duresa-tovor mental i un tercer que hem anomenat autonomia-submissió, essent els eixos independents entre ells, octogonals. A grans pinzellades: els partits netament catalans (PSC (C), CDC, UDC) són percebuts com a més progressistes que els seus

“corresponents” “estatal” (PSOE, UCD, AP).

La distribució dels partits estudiats respecte als quadrants definits pels eixos conservadorisme i duresa és la següent: al quadrant conservador dur es troben FN i AP; al conservador tou, UCD, UDC i CDC; al progressista dur, LCR, CNT, PCE (i), MCC i PSAN; i al progressista tou, PSC (C), PSUC i PSOE. Cal remarcar que el PTE, si bé es mostra tan progressista com el PSAN o el PSUC, no es presenta ni com a dur ni com a tou. També cal remarcar que el PSUC, un partit eurocomunista, surt com a progressista tou i no com a progressista dur, que és el lloc del comunisme tradicional, lloc ocupat al nostre estudi pel PCE (i). D'altra banda, la resta de partits comunistes (MCC, PSAN, PTE i LCR) es troben molt agrupats entre ells i equidistants del PCE (i) i el PSUC.

Si hem anomenat el tercer eix ortogonal autonomia-submissió és perquè no era possible entendre'l com un eix nacionalisme-dependència, tal com esperàvem. Si bé aquest eix ens separa d'una banda el PSAN, PSC (C) i CDC i de l'altra UCD, PSOE, LCR, PTE, MCC i AP, tal com podríem esperar d'un eix nacionalisme, ens col·loca la UDC en el costat “submissió” i la CNT i FN en el costat “autonomia”. Tant el PCE (i) com el PSUC es troben just sobre l'eix, no són ni “autonomia” ni “submissió”. Tot això plegat fa molt difícil interpretar aquest tercer eix, que també podria ser catalogat com de rebel·lió-subjecció, o autoorganització-dependència de gestió, o alliberament-submissió, o simplement acceptació-no-acceptació del marc polític i de les regles del joc actuals.

Cal fer parar esment, respecte a les unions polítiques posteriors a les dates de l'estudi, que CDC i UDC sempre es troben molt properes en totes les dimensions, cosa que no passa amb el PSOE i el PSC (C), ja que aquest últim

es troba sempre més agermanat, més a prop, del PSUC. També val la pena remarcar que no hi ha cap partit que ocupi clarament el centre, és a dir, que sigui al lloc origen de coordenades, lloc mitjà en tots els eixos i, per tant, lloc on es troba la majoria dels votants.

A la vista de les incongruències anteriors, els resultats podrien ser interpretats d'una manera més senzilla a partir de les expectatives d'Eysenck. És a dir, no en base a un espai de tres dimensions ortogonals, sinó en base a dos plans amb dues dimensions cadascun: un pla català de dimensions conservadorisme-duresa i un altre d'“estatal” amb les mateixes dimensions. Això implicaria diversos problemes: 1) L'assignació de cada una de les organitzacions polítiques a un dels dos plans. Calculant les distàncies de cada organització política a cada pla permetria concloure, empíricament, la pertinència, o no, a l'univers polític català o a l'“estatal”. 2) La posició relativa dels eixos dels plans, és a dir, la posició relativa dels plans. Sembla que l'eix català del conservadorisme hauria d'estar més desplaçat cap a l'esquerra que el corresponent “estatal”. Una cosa semblant passaria amb l'eix duresa, ja que els partits catalans tendeixen a ser tous.

I encara la solució millor podria ser representada per un cos de tres dimensions catalanes i un cos semblant “estatal”, amb els problemes d'assignació i de posició relativa esmentats per al model anterior. El model de dos cossos amb les dimensions conservadorisme, duresa i autonomia potser permetria explicar satisfactòriament problemes de percepció relativa. Per exemple, podria explicar com, del punt de vista d'una persona o grup situat a l'esquerra alliberadora catalana, petits desplaçaments d'una persona o grup al llarg del conservadorisme “estatal” impliquen forts desplaçaments cap a la “submissió”, cosa no experimentada pels desplaçats. En substància, hauríem d'explicar els mateixos canvis des de

perspectives diferents. Però deixem d'aventurar navegacions dins aquest “hiperespai” polític abans de no disposar d'una cartografia més completa i segura.

A tall de resum

Els determinants del vot al nostre país serien: a) el nivell socio-econòmic, b) les actituds polítiques, i c) la nacionalitat.

Votar amb una papereta origina una multiplicitat equívoca d'interpretacions no mútuament excloents, sinó complementàries.

Seria possible reconstruir l'estat de l'opinió política fent marxa enrera, coneixent els vots de cada opció electoral i a partir de les seves coordenades dins un espai de tres dimensions, o dins un de dos espais de dues dimensions, o dins de dos espais de tres dimensions.

Confiam que en un pròxim número de la nostra revista us podrem donar alguns resultats consistents.

L. Garcia i Sevilla, C. Muntaner
i F. Balada

Material de lectura

- T.W. Adorno, E. Frenkel-Brunswick, D.J. Levinson and R.N. Sanford: *The authoritarian personality*. New York: Harper (1950).
R. Christie and E.L. Geis: *Studies in machiavellianism*. New York: Academic Press, 1970.
H.J. Eysenck: *The psychology of politics*. London: Routledge and Keegan Paul, 1954.
H.J. Eysenck and G. Wilson: *The psychological basis of ideology*. Lancaster: MTP Press, 1978.
M. Rokeach: *The open and closed mind*. New York: Basic, 1960.
M. Rokeach: *The structure of human values*. New York: Free Press, 1973.
D.G. Wilson: *The psychology of conservatism*. London: Academic Press, 1973.
R. Virós: *Anàlisi estadística del comportament electoral a Catalunya*. Dins: Equip de Sociologia Electoral: *Les Eleccions de 1977 a Catalunya*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill, 1981.